

УДК 94(=163.41:=18)(497.115)”189”
327(497.11:560)”189”
323.1(=163.41)(497.115)”189”

Весна ЗАРКОВИЋ

Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић

РАД СРПСКЕ ДИПЛОМАТИЈЕ НА ЗАШТИТИ СРБА У СТАРОЈ СРБИЈИ У ПОСЛЕДЊОЈ ДЕЦЕНИЈИ XIX ВЕКА*

Айсѝракиѝ: У раду је приказан рад српских дипломата на заштити српског народа у Старој Србији. Како су главни прогонитељи Срба у Старој Србији били Арбанаси идеје потекле од конзула који су службовали у овом делу Османског царства ишле су у том правцу. Идеје су се разликовале од времена када су настајале и конзула од којих су потицале. Побољшање положаја Срба настојало се остварити на више начина: зближавањем са Арбанасима, посебно виђенијим, плаћањем и даривањем појединаца, и наоружавањем Срба ради личне заштите.

Кључне речи: Срби, Стара Србија, Арбанаси, српски конзули, арбанашки прваци.

Опште прилике у Османском царству крајем XIX века биле су веома лоше. Државу су раздирали лоша економска ситуација, покрети појединих народа за осамостаљење, неефикасност државне управе, корумпираност турских чиновника, лош финансијски систем, незаконоуједнакост у појединим деловима. Једном речју, власт и законитост, као основне државне полуге на којима је држава требало да почива нису функционисале. Нарочито је попустљивост турске власти била изражена према Арбанасима. Док су их на једној страни масовно наоружавали, на другој су Србе разоружавали. Ионако тежак положај српског народа још више је погоршавао овакав став турских власти које су у арбанашким намерама крајњег истребљења и исељења Срба са ових подручја представљале велики ослонац. У својим намерама као да су се утркивали и журили, плашећи се да их Србија у томе не спречи, а нема сумње да су имали и подршку Аустроугарске, као и подршку из арбанашких центара у Цариграду, Бриселу и Букурешту.¹

* Рад је рађен у оквиру Пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028) који финансира Министарство за просвету и науку РС.

¹ Бранко Перунчић, *Писма српских конзула из Приштинине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 16–17.

Узроци тешког и несношљивог положаја српског становништва у Старој Србији могу се поделити у три групе:

1) лошој турској администрацији која се заснивала на разлици мухамеданске и хришћанске вере, као и на разлици односа између победника који управљају и побеђених који се сматрају „рајом“;

2) непримењивању важећих закона који представљају само „мртво слово на папиру“;

3) повлађивању Арбанасима чијим зулумима није било граница због политике коју је Османска држава водила према њима.²

Србија се залагала да мирољубивом политиком према Порти придобије турску администрацију како би се поштовали и спроводили закони, а све у циљу заштите српског становништва. Задатак је био поверен Стојану Новаковићу, искусном српском политичару и тадашњем српском посланику у Цариграду.³ Захваљујући његовом ангажовању била је 1886. године договорена, а већ следеће 1887. године и коначно потврђена конзуларна конвенција. На основу ове конвенције Србија и Турска су дале сагласност за међусобно прихватање конзула.⁴

Србија је, да би заштитила свој народ у Османском царству, почела да отвара конзулате. Тако је 1887. године отворила своје конзулате у Солуну и Скопљу, а након две године, тј. 1889. у Битољу и Приштини. Пре ње су конзулате отвориле Русија и Енглеска, и то: Русија 1886. године у Призрену, а Енглеска 1878. године, такође, у Призрену и то у време кад је заседала Призренска лига, да би у мају 1880. године био затворен кад је Лига преузела власт у Призрену. Русија је свој конзулат отворила и у Косовској Митровици 1902. године, док је Аустроугарска отворила 1905. године. Италија је отворила конзулат у Призрену 1907. године.⁵

Иако је први српски конзул у Приштини убијен, то није обесхрабрило српску владу да истраје у својим задацима који су имали само један циљ: сачувати српски живаљ на тим просторима, опстати и остати. Влада у Београду је покушавала да на све начине сачува и становништво и светиње, колико је то било у њеној моћи. Радила је то на следећи начин: слањем новца, оружја, књига и сл. Новцем који би влада слала преко својих конзула, поткупуљивали би се арбанашки зликовци и поједини зулумћари. Плаћањем појединих Арбанаса

² Архив Југославије, Збирка Јована Јовановића Пижона, фонд 80, фасцикла 3, јединица описа 765 (у даљем тексту АЈ, 80-3-765).

³ Михаило Војводић, „Стојан Новаковић у спољној политици Србије“, у: *Пушјеви српске дипломатије* (уредник Зоран Хамовић), Слио, Београд, 1999, 172–173.

⁴ Михаило Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Слио, Београд, 2003, 48.

⁵ *Историја српског народа*, VI/1, Српска књижевна задруга, Београд 1988, 275–277 (Новица Ракочевић).

настојало се да се заштите најугроженија села, често мања и раштркана која се нису могла сама штитити. Међутим, и већа села су била угрожена штетом коју су чинили Арбанаси пуштањем стоке у засејане њиве, крађом и уништавањем летине. Зато се дошло на идеју да се постави пољак Арбанас који би чувао сеоски атар. За свој труд био би плаћен у природи тако што је свака кућа давала по шиник⁶ пшенице и јечма годишње. Награда се састојала и у казни коју је могао наплаћивати од чинитеља штете. Овако замишљена акција у почетку је давала добре резултате, али су за пољаке све чешће насилним путем долазили лоши људи, зликовци и зулумћари којима је заштита поља била на последњем месту. Они су, све више, од заштитника постајали оптерећење за село које их је морало издржавати и хранити током целе године. Ни то не би било велико оптерећење да они са собом често нису водили своје друштво, углавном састављено од нерадника и разбојника, који су малтретирали домаћина и његову породицу. Сеоски пољаци су најчешће били криви и за крађе у којима често нису лично учествовали, али су наводили зулумћаре на то. Поред тога, власт је преко њих знала за сва дешавања у селу. Како су спавали у кућама Срба често су преносили заразне болести, ваши и шугу. Због свега тога пољак Арбанас постао је синоним у српским селима за општу опасност. С обзиром на то да је његова функција донекле била узаконена, Срби нису знали на који начин да их се ослободе. Успели су тек уз помоћ конзула Симе Аврамовића који је био присутан када је пољак села Доња Гуштерица Тафа малтретирао сељане уз помоћ својих другова Шабана Башоле и Селима Гачка. Када му се конзул Аврамовић супротставио и упитао га шта ради у селу, Тафа је надмено и хладно, као себи равном, одговорио: „Ја сам пољак.“ Тиме је хтео рећи да је он апсолутни господар села и да има права да свуда дође, зван и позван. На примедбу Аврамовића да је пољаку место у пољу, а не у селу Тафа је иронично одговорио: „Код нас је адет (обичај) да пољак чува село, а не поље, јер се поље само чува.“ Ова реченица је одражавала прави положај пољака и његову функцију и злоупотребу. Пољак Тафа је на захтев Симе Аврамовића напустио село, али се касније вратио са још већим друштвом изазивајући конзула да изађе на улицу где би га убили. Након смиривања ситуације конзул Аврамовић се вратио у Приштину и званично затражио од мутесарифа, а затим и од валије у Скопљу и Порте укидање пољака Арбанаса у српским селима. Акцију је истим захтевом подржао и владика Нићифор, а затим и српско посланство у Цариграду. На захтеве српске дипломатије, али и Патријаршије из Цариграда, турска влада је донела одлуку да по српским селима пољак мора бити Србин. Ова одлука је објављена на Митровдан 1902. године.⁷ На овај начин

⁶ Стара запреминска мера за жито чија је величина варирала од места до места, у распону од 10 до 15 килограма.

⁷ Јанићије Поповић, *Животи Срба на Косову 1812–1912*, Никанор, Грачаница, 2007, 304–307.

скинут је велики терет са леђа српског народа, али се и после овог датума у неким српским селима још увек могао срести пољак Арбанас.

Заштиту су плаћали и имућнији манастири, ангажујући поједине арбанашке породице да их чувају. Ти чувари манастира звали су се војводе и чували су манастире Дечане, Пећку патријаршију, Девич, Соколицу. Све до најновијег времена у Дреници се сачувала породица која је носила презиме Војвода, по некадашњем занимању. Што се манастир Соколица, који се налазио између озлоглашених арбанашких села одржао, и што манастирски гости нису доживљавали велике непријатности, може се приписати браћи Ахмеду и Иси Адемковићу (Иси Бољетинцу). То потврђују речи конзула Годора Станковића, који је у друштву Владимира Карића и Михаила Ј. Ристића 1892. године обишао манастир.⁸

Иначе, Годор П. Станковић је постављен на место конзула 1890. године, после убиства Луке Маринковића. На том положају је остао до 1892. године, када је именован за конзула у Скопљу. Пет година касније биће постављен поново на место конзула у Приштини где ће провести још једну годину. Био је добар познавалац прилика у Старој Србији, јер је 1871. године радио у вилајетској штампарији у Призрену где је уређивао лист *Призрен*, који је излазио на српском и турском језику. Из Призрена је отишао на препоруку Милоша С. Милојевића 1875. године, после укидања листа и штампарије. Након тога борави у Цариграду ради отварања српске штампарије.⁹ Поред одличног познавања турског језика и великог ангажовања на самом терену дао је велики допринос у циљу опстанка Срба у Старој Србији.

Међутим, конзул Србије у Приштини Годор П. Станковић сматрао је да се није довољно радило на придобијању Арбанаса, осим што су постојала лична познанства са појединцима. Навикнути на попустљивост турских власти, самовољни Арбанаси протерују и убијају кајмаке, мутесарифе, валије и друге паше. Такође је сматрао да би било потребно да се Србија више ангажује на пољу пропаганде за зближавање са Арбанасима која би у почетку била упућена на уливање вере да им је краљ Србије после султана једини и истински пријатељ који би им притекао у помоћ у случају опасности, мислећи у првом реду на Аустрију.¹⁰ Зато је предлагао да се постави искусно лице на месту референта при министарству на пословима пропаганде који би се

⁸ Годор П. Станковић, *Пућине белешке по Старој Србији 1871–1898*, Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића, Београд, 1910, 170.

⁹ Станиша Војиновић, „Два непозната писма Годора Станковића упућена Стојану Новаковићу“, *Башинина*, Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана, Приштина, св. 3/92, 205–206.

¹⁰ АЈ, 80-3-249, III № 266, Годор П. Станковић – Владану Ђорђевићу, Приштина 21. октобар 1897.

заједно са одбором који би чинили још и погранични владин комесар и конзул у Приштини састајали и подносили извештаје по налогу министра. Такође, било би потребно да се у Топличком и Врањском округу за окружне начелнике поставе лица која добро познају дух и карактер Арбанаса и идеју за зближавање како би у том правцу усмерили среске начелнике и остало особље, јер би и од пограничних власти зависио успех Србије. Што се тиче рада конзулата постојала је идеја да се као трећи каваз ангажује Арбанас, по могућству рођак чувеног Мула Зеке из Пећи, преко којег би конзул ступио у везу не само са Мула Зеком, већ и са првацима Пећке нахије по чијим налозима су вршени највећи зулуми над српским становништвом и чија је имовина била најугроженија баш у тим крајевима. Још једна идеја која се јавила била је заснована на додели награда појединим Арбанасима. Те награде не би биле сталне, већ повремене, јер стална награда поред тога што би била скупља представљала би већу опасност јер би изазвала међусобну завист и на тај начин осујетила рад српске владе. Свакако, сталним наградама Срби би се везали за поједине Арбанасе, зависили од њих и не би их могли отказати онда кад више не би постојала потреба за њима.¹¹ С друге стране, стална награда давана појединцима стварала је код њих навику и мишљење да је то нешто што им припада па би се пасивизирали у заштити Срба.

Тодор II. Станковић је своје идеје о зближавању засновао на искуству са терена које је стекао обилазећи пределе насељене искључиво арбанашким становништвом и ступајући у контакт са појединим виђеним Арбанасима. Важан контакт који је успоставио био је са Сулејман-агом у Вучитрну, познатим не само у том месту него и широј околини као заштитником Срба. Том приликом од Сулејман-аге је чуо: „Овако се не може више, мора се тражити неко ко ће дати слободу.“ Станковић се сусретао и успостављао контакте и са познатим Гњиланцима, као што су Муста-бег Џинић, први члан меџлиса и Ибрајим-бег Џинић, Мустафин синовац, такође члан меџлиса. Иначе, обојица су били познати као искрени и одани пријатељи Срба.¹²

На основу података и искуства које је стекао приликом путовања, као и раније док је боравио у Приштини, Станковић је сматрао да Србија има врло плодно тло за рад са Арбанасима.¹³ Да би се постигао и осигурао успех на овом пољу рада, по Станковићевом мишљењу, била би потребна одређена количина новца којим би се кушили разни поклони како за поменућу тројицу,

¹¹ АЈ, 80-3-250, III № 266, Тодор II. Станковић – Владану Ђорђевићу, Приштина 21. октобар 1897.

¹² Тодор II. Станковић, *Пућне белешке по Сјарој Србији 1871–1898*, Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића, Београд, 1910, 5–6.

¹³ АЈ, 80-3-646, Пов. № 832, Стојан Бранковић, комесар потпуковник – Ђорђу Симићу, Ниш 1. октобар 1897.

тако и за још седамнаест мање познатих. Поклони би за прву тројицу били у вредности до 150 динара, док би за остале износили од 80 до 100 динара.¹⁴ Занимљивост коју је комесар у Нишу чуо приликом састанка са Станковићем јесте да су Арбанаси, Дреничани чули да турска влада намерава да их разоружа и од њега затражили савет шта да раде ако дође до разоружања.¹⁵

Тодор II. Станковић је ступио и у везу са познатим арбанашким првацима из Дренице, као што су Рам Љутан из фиса „Беришанин“, Тахир Бајрактар из фиса „Хотћанин“ и Оруч Селимовић из фиса „Гашанин“. Сматрао је да му они могу помоћи да ступи у везу са осталим арбанашким првацима из Ђаковичке, Пећке и Призренске нахије. Њихову снагу и моћ образлагао је чињеницом да су 1891. године протерали кајмакама са особљем из Лауше, где је била станица кајмакама, а хућумат срушили. Од тада Дреница није имала хућумат, није поштовала царску власт и њом су управљали напред поменути. Поред њих конзулу су били познати и Џемал Обриња и Халит Резала.

Познавао је Тодор II. Станковић и остале виђеније прваке од којих је зависила судбина Срба у Старој Србији. У то време најутицајнији су били Бајрам Цур из фиса „Краснић“, који је на султанов позив отишао у Цариград где је произведен у жандармеријског бимбашу, Халил-паша и његов брат од стрица Зејнел-бег Махмуд Беговић из Пећи, Мехмед Зајим, такође из Пећи, Шериф ефендија из Призрена на чији наговор су Призренци протерали призренског мутесарифа Мухарем ефендију, затим Хусејин-ага Ђаковац, који је живео у Гњилану, Ибрахим-бег Џинић из Гњилана, Сулејман-ага Хаџи Мехмедовић из Вучитрна. Поред ових најзначајнијих арбанашких првака конзул је лично познавао још тридесетак Арбанаса који су имали велики утицај у Призренској, Ђаковичкој, Пећкој, Вучитрнској, Митровичкој, Дреничкој и Приштинској нахији.¹⁶

Конзул је сматрао да су му за учвршћење веза са арбанашким првацима потребна новчана средства од 1.500 динара, јер би се разним новчаним наградама и поклонима придобили утицајни арбанашки прваци који би штићули Србе.¹⁷

Сва настојања конзула Тодора II. Станковића и поред најбоље његове воље и познанстава која је имао са највиђенијим Арбанасима нису дала

¹⁴ АЈ, 80-3-647, Пов. № 832, Стојан Бранковић, комесар потпуковник – Ђорђу Симићу, Ниш 1. октобар 1897.

¹⁵ АЈ, 80-3-648, Пов. № 832, Стојан Бранковић, комесар потпуковник – Ђорђу Симићу, Ниш 1. октобар 1897.

¹⁶ Архив Србије, Министарство иностраних дела, Политичко-просветно одељење (у даљем тексту АС), МИД ПП, 646 (VI) 1898, П.П. № 149, Тодор II. Станковић – Владану Ђорђевићу, Приштина 4. јуни 1898; Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштина 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 304–305.

¹⁷ *Исто*.

резултате. Због тога је српска дипломатија и даље настојала да дође до решења. Закључак до кога је дипломатија дошла био је да су проблеми који се срећу широм Старе и Јужне Србије исте природе па је настојала да нађе заједничко решење. Због тога су контакти и разговори у погледу решавања ових проблема међу српским конзулима били интензивни. Како се ситуација све више погоршавала, у Нишу су се на предлог шефа просветно-политичког одељења Николе Петровића састали Павле Делић, конзул из Скопља, Михаило Ристић, конзул из Битоља, и Светислав Симић, конзул из Приштине. На састанку су се поред одређивања делокруга рада конзулата решавала и битна питања која су од велике важности за опстанак Срба у Старој и Јужној Србији. Одређено је да скопски конзулат обухвата Скопску епархију са деловима Велешко-дебарске и Струмичке, који потпадају под управу скопског санџака и велешку казу из солунског вилајета. У ову област улазе градови: Скопље, Куманово, Прешево, Тетово с Гостиваром, Кочане, Кратово, Крива Паланка и Штип, Кала Османије (Малеш), Велес и његова села. Област призренског конзулата обухвата Призренски и Пећки санџак, са градовима Призрен, Ђаковица, Пећ, Беране и манастири Дечани и Пећка патријаршија. Приштински конзулат би обухватао део Приштинског санџака са Приштином, Гњиланом, Вучитрном, Митровицом и Феризовићем. Област о којој цариник као потчињени орган приштинског конзулата води бригу, обухвата Пљеваљски санџак и сјеничку област до Новопазарског санџака. Главна места су Пљевља, Пријепоље, Прибој, Бијело Поље, Нова Варош, док је рашки цариник као потчињени орган приштинског конзулата задужен за Новопазарски санџак са седиштем у Новом Пазару. Област битољског конзулата обухватала би део битољског вилајета са Битољем, Прилепом, Крушевом, Кичевом, Охридом и Дебром. Област солунског конзулата обухвата солунски вилајет без велешке казе и Сереског санџака, са градовима Солун, Ђевђелија, Воден, Јенице Вардар, Струмица, Дојран, Кукуш, Неготино, Кавадарци.¹⁸ Конзули су се обавезали да ће се према турским властима држати одсечно и међусобно размењивати информације о важним питањима, као и људима који спекулишу пропагандом.

Иначе, приштински конзул је био надлежан и за Новопазарски санџак, али због компликоване ситуације на Косову, српска влада је одредила царинарницу Јавор за политички рад у њему, којој је помагала царинарница Рашка, тако да је активност конзула била концентрисана готово искључиво на Косово.¹⁹

¹⁸ АЈ, 80-3-698, Записник о раду конзулске конференције одржане у Нишу 27, 28, 29. јула 1899. (препис).

¹⁹ Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 14.

Увиђајући корист од учешћа самог становништва у пропаганди и немоћ турских државних органа да заштити српско становништво чија би пасивност нанела штету раду српских власти, требало је наоружати Србе у Старој Србији.²⁰ Посматрајући како се Арбанаси наоружавају и предвиђајући опасност ситуације на Косову, конзул Светислав Симић је 1898. године предлагао влади у Београду да наоружа Србе. Своје замисли и идеје образлагао је речима: „Арбанаси по себи нису никакви јунаци али дрско врше злочине, јер не наилазе на отпор. То у њих развија рђаве прохтеве, а код наших даје маха слабодушности.“²¹ Идеја о наоружавању Срба старија је и потекла је у неким круговима у Београду, у првом реду од дипломата који су службовали у српским представништвима и конзулатима у Османској држави. Идеју су добили посматрајући наоружавање бугарског становништва и присталица егзархата у Македонији од стране Бугара, због чега су се Срби нашли у дефанзиви како према Турцима и Арбанасима у Старој Србији, тако и према Бугарима у Македонији.²²

С обзиром на то да је најугроженије било српско становништво у Старој Србији идеја о наоружавању се у првом тренутку односила на њих. Постојала је замисао да се најпре наоружа становништво које би оружје држало у кући за одбрану од зулумћара, а затим да се наоружају поједине групе које би убиле највеће зулумћаре који су чинили злочине над Србима. Ова замисао није спроведена у дело, јер су постојали и противници наоружавања који су сматрали да би исход био неповољан и лоше би се одразио по српски народ. Они су били били заговорници идеја да се српски народ може бранити: 1) дипломатским акцијама на Порти и код великих сила, 2) мирољубивом политиком према Турској, 3) поткупљивањем и плаћањем одређених Арбанаса који би штитили поједина села и крајеве. Међутим, велике силе су у првом реду гледале своје интересе и нису реално сагледале ситуацију на терену о чему сведочи аустро-угарски договор из 1897. године, када је договорено спречавање растурања Османског царства и одржавање *status quo*-а.²³ Желећи да осигурају свој утицај на терену, велике силе су протежирале своје штићенике, а најбољи

²⁰ АЈ, 80-3-699, Записник о раду конзулске конференције одржане у Нишу 27, 28, 29. јула 1899. (препис).

²¹ Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштинине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 25.

²² О сукобима видети: Алекса Јовановић, „Четнички покрет у Јужној Србији под Турцима“, у *Споменица двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, Скопље 1937, 271–325; ун. Михаило Војводић, „Србија и Македонско питање“, у: *Србија и Балканско питање (1875–1914)*, Матица српска, Нови Сад, 2000, 225–242.

²³ Михаило Војводић, „Прилике на Косову и Метохији и политика Србије 1881–1912“, у: *Србија и Балканско питање (1875–1914)*, Матица српска, Нови Сад, 2000, 49. Исти, „Србија и грчко-турски рат“, у: *н. д.*, 199.

пример за то је Аустроугарска – Арбанаси.²⁴ Арбанаси су кварили идеју мирољубиве политике Србије према Османском царству, али су имали и помагаче који су их подстицали на немире и непослушност према властима. Вршећи многобројне злочине над Србима и упадајући на територију Србије, владу у Београду нису могли оставити равнодушном и зато таква политика није имала безрезервне присталице. Идеју поткупљивања и плаћања одређених Арбанаса који би штитили поједина села и крајеве поред њих самих нарушавала је и пропаганда Аустроугарске. Нису били ретки примери да неки Арбанаси за одређену суму новца прихвате да штите Србе, а затим прелазе на другу страну, што због своје назаситости, што због подлагања аустроугарској пропаганди чија се садржина могла чути и од хоџа у џамијама. Наравно, да им је Аустроугарска, као моћнија држава од Србије, могла понудити више новца. Карактеристични примери за такво понашање Арбанаса су Иса Бољетинац и Сејди Сака из Укче, који је примао плату од проте Вукајла Божовића по 30 динара месечно. Међутим, приликом арбанашких напада на колашинска села предводио је један од њих.²⁵

Свака од наведених идеја имала је како својих предности, тако и мана. Због лоше ситуације уопште у Османској држави, као и нарушавања мирољубивих односа између Порте и Београда постојала је назаинтересованост власти да се ситуација поправи. Разлози за то су били бројни, а неки од њих су корумпираност и поткупљивост турских власти и чиновника. Како се положај српског народа из дана у дан све више погоршавао, то су се идеје о наоружавању чешће могле чути. Иако се избегавало директно мешање конзула Србије, као државних чиновника у овакве послове и ако су сви били упознати са развојем такве идеје, нису имали исте ставове. Главни заговорник наоружавања био је конзул Светислав Симић који је на овим пословима наследио Тодора П. Станковића. Није дочекао реализацију ове идеје јер је с места конзула из Приштине 1900. године премештен на место начелника у Министарству иностраних дела. На месту конзула наследио га је Сима Аврамовић, који је за разлику од њега био доста опрезнији када је било речи о наоружавању. За разлику од њих, на основу искуства, Стојан Новаковић је 1898. године развио један компромисни план који је поред наоружавања српског становништва подразумевао и притисак на Порту. Уочавајући и схватајући озбиљност ситуације на терену, он је предлагао влади да се српско становништво наоружа, а затим изврши дипломатски притисак на Порту. Његов план је био нешто старији, из 1896. године.²⁶

²⁴ Весна Зарковић, „Примери деловања великих сила и Србије међу Арбанасима у Старој Србији почетком XX века“, у: *Духовносни писане културе Срба у контексту културе балканских Словена*, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, 2006, 183–196.

²⁵ Весна Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, Институт за српску културу, Приштина/Лепосавић, 2008, 35–36.

²⁶ Јован М. Јовановић, „Новаковић у дипломатији“, у: *Сјоменица Сјојана Новаковића*, Београд, 1921, 196.

Идеју о наоружавању требало би потражити и у несношљивом стању у којем се налазио српски народ који је од владе у Београду тражио оружје којим би се штитили. Групе Срба су у својим писмима упућеним влади тражиле оружје.²⁷ Било је идеја и да се уместо оружја Србима достави новац којим би сами куповали оружје, а Србија на тај начин избегла одговорност. Како по речима конзула Светислава Симића то није било могуће због недостатка новца, јавила се идеја да се Србима достави оружје које потиче из српско-турског рата 1876–1878. године и којег по магацинима у Србији има у великим количинама.²⁸ Оваква молба је упућена влади у Београду и након дужег времена краљ Милан ју је прихватио. На седници Одељења за пропаганду српске владе одржаној у Нишу крајем јуна 1899. године, у присуству конзула Србије из Приштине, Скопља и Битоља, поред осталог, било је одлучено да се започне са наоружавањем српског народа у Старој Србији.²⁹ На основу овакве одлуке влада др Владана Ђорђевића почела је у пролеће 1899. године да доставља тамошњим Србима оружје којим би се бранили. У почетку је, до царинарнице Рашка достављено педесетак пушака са муницијом, одакле се тајним каналима преносило преко границе и издавало, под строгим надзором, поверљивим лицима.³⁰ Са преношењем оружја се наставило и у 1900. години. Међутим, главни заговорник ове идеје, конзул Светислав Симић премештен је из Приштине, а на његово место долази Сима Аврамовић, који је за разлику од њега био умеренији и обазривији у погледу преношења оружја и наоружавања српског становништва.³¹

Цитирани извори и литература

Необјављени извори

Архив Југославије

Збирка Јована Јовановића Пијона

Архив Србије

Министарство иностраних дела – Политичко-просветно одељење

²⁷ Бранко Перуничкић, *Писма српских конзула из Приштине 1890–1900*, Народна књига, Београд, 1985, 159–198.

²⁸ Јанићије Поповић, *Живот Срба на Косову 1812–1912*, Никанор, Грачаница, 2007, 168–169.

²⁹ Јован М. Јовановић, *Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења*, Геца Кон, Београд, 1941, 84.

³⁰ Михаило Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, САНУ, Београд, 1988, 331.

³¹ Јанићије Поповић, *Живот Срба на Косову 1812–1912*, Никанор, Грачаница, 2007, 169.

Објављени извори

- Перуничих 1985: Б. Перуничих, *Писма српских конзула из Приштинине 1890–1900*, Београд: Народна књига
- Станковић 1910: Т. П. Станковић, *Пушне белешке по Старој Србији 1871–1898*, Београд: Штампарија Ђ. Мунца и М. Карића

Литература

- Војводић 2000: М. Војводић, „Прилике на Косову и Метохији и политика Србије 1881–1912“, у: *Србија и Балканско питање (1875–1914)*, Нови Сад: Матица српска
- Војводић 2000: М. Војводић, „Србија и грчко-турски рат“, у: *Србија и Балканско питање (1875–1914)*, Нови Сад: Матица српска
- Војводић 2000: М. Војводић, „Србија и Македонско питање“, у: *Србија и Балканско питање (1875–1914)*, Нови Сад: Матица српска
- Војводић 1988: М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд: Српска академија наука и уметности
- Војводић 2003: М. Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Београд: Слио
- Војводић 1999: М. Војводић, „Стојан Новаковић у спољној политици Србије“, у: *Пушчеви српске дипломатије*, Београд: Слио
- Војиновић 1992: С. Војиновић, „Два непозната писма Тодора Станковића упућена Стојану Новаковићу“, *Баштина* 3, Приштина: Институт за проучавање културе Срба, Црногораца, Хрвата и Муслимана
- Јовановић 1937: А. Јовановић, „Четнички покрет у Јужној Србији под Турцима“, у: *Сйоменница двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, Скопље.
- Јовановић 1941: Ј. М. Јовановић, *Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења*, Београд: Геца Кон
- Јовановић 1921: Ј. М. Јовановић, „Новаковић у дипломатији“, у: *Сйоменница Сйојана Новаковића*, Београд
- Историја српског народа 1988, *Историја српског народа*, VI/1, Београд: Српска књижевна задруга
- Зарковић 2008: В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, Приштина/Лепосавић: Институт за српску културу
- Зарковић 2006: В. Зарковић, „Примери деловања великих сила и Србије међу Арбанасима у Старој Србији почетком XX века“, у: *Духовност и исане културе Срба у контексту културе балканских Словена*, Приштина – Лепосавић: Институт за српску културу
- Поповић 2007: Ј. Поповић, *Живот Срба на Косову 1812–1912*, Грачаница: Никанор

Vesna ZARKOVIĆ

THE WORK OF SERBIAN DIPLOMACY ON THE PROTECTION OF SERBS IN OLD SERBIA IN THE LAST DECADE OF THE 19TH CENTURY

Summary

The author states that in his endeavours to protect Serbian population in the Ottoman's empire, Serbia had decided to do it by means of diplomacy, and the outcome of such determination was the sign of Consular convention. Thanks to this convention, Serbia managed to open consulates in Thessalonica, Skopje, Bitolj and Prishtina very quickly upon the sign of it. Serbian consuls immediately started sending reports on the difficult position of Serbian people and looking for possible solutions. The most difficult was the position of Serbian people in Kosovo and Metohia, which were under the competence of Prishtina's consul. His position was not safe either, what had been testified by the murder of the first Serbian consul in this place Luka Marinković. His successor was Todor P. Stanković, who was in better relationships with prominent Albanians due to his knowledge of language and earlier activities. Therefore, he insisted in the solution of Serbian issue by bringing together of Albanians and Serbs. Although he passed two mandates in that position, and made personal efforts for this plan to come true, he did not succeed. There were many reasons why he could not make a success, but one of the most important was the intervention of other states, first of all Austria-Hungary.

The part of this plan was the buying of affection of some Albanians by giving them temporary presents, but neither this one was successful. All resulted in giving many presents to some Albanians, the most frequently ones in arms and money. Permanent periodic paying of some Albanians arose from the mentioned in order to protect some villages and monasteries, including country's areas from different oppressors, evil-doers and pests. The largest number of these „protectors“ turned into its contrast and burden lying on Serbs. In the last decade of the 19th century, the institution of country's field guard, who was obviously Albanian, was legalized. Out of the danger called field guard Albanian, Serbs were set free by the consul Sima Avramović in 1902.

As none of the plans had given significant results, under the influence of the consul Svetislav Simić, a plan that Serbs should be protected with armament appeared. Nevertheless, this plan had not given expected results due to complex political circumstances, but led to the movement of the Albanians in order to detect arms, what resulted in new misdeeds against Serbs.

Key words: Serbs, Old Serbia, Albanians, Serbian consuls, Albanian leaders.